

DENİZLİ'DE BAĞIMSIZ EV EKSENLİ ÇALIŞAN KADINLAR

Radiye Canan BAĞIŞ*

Öz

Ev eksenli çalışma, çalışma alanının ev olduğu, el emeği işlerinin yapıldığı, kadınlar arasında gün geçtikçe artan bir çalışma türüdür. Ev eksenli çalışma bağımsız olarak, sipariş üzerine ve bağımlı olarak yapılabilmektedir. Bu araştırmanın kapsamına kendi hesabına yani bağımsız ev eksenli çalışan kadınlar dahil edilmektedir. Araştırmada nitel yöntem kullanılmaktadır. Araştırmanın verileri Denizli Kent Konseyine bağlı El Emeği Pazarı'nda yer alan 17 kadınlı yapılan derinlemesine görüşmeler yoluyla elde edilmekte, nitel verilerin analizinde kullanılan betimsel analiz yöntemi ile verilerin analizi yapılmaktadır. Araştırmada bağımsız ev eksenli çalışan kadınların toplumsal özelliklerinin, çalışma yaşamlarının, çalışmaya ilişkin tutumlarının, ev eksenli çalışmadan kaynaklanan sorunlarının, boş zaman algılarının ortaya konulması amaçlanmaktadır. Araştırmada bağımsız ev eksenli çalışan kadınlar arasında kayıtdışı ve güvencesiz olarak çalışmanın yaygın olduğu, kadınların yasal düzenlemelerden yoksun bir şekilde çalıştıkları, ev eksenli çalışmadan düzensiz gelirler elde ettikleri ortaya çıkmaktadır. Ancak tüm bu olumsuzluklarına rağmen ev eksenli çalışmanın Denizli El Emeği Pazarı'nda yer alan kadınlar için sosyalleşme aracı olması, kadınlara gelir sağlaması, onların kendilerini çalışan olarak görmelerini sağlaması, onların öz güvenlerini ve aile içi kararlara katılımlarını artırması şeklinde olumlu yönlerinin olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Çalışan kadın, Denizli, El emeği, Ev eksenli çalışma, Kadın emeği.*

WOMEN DOING HOME-BASED WORK INDEPENDENTLY IN DENİZLİ

Abstract

Home-based working is a type of working that is increasing day by day among women, where the working area is home and handcraft is produced. Home-based working can be done independently, on order, and dependently. Self-employed women, that is, women doing home-based work independently, are included in the scope of this study. The qualitative method was used in the research. The data of the research were obtained through in-depth interviews with 17 women working in the Handicraft Market affiliated to Denizli City Council, and the data were analyzed with the descriptive analysis method, which is used in the analysis of qualitative data. This study aims to reveal the social characteristics, working life, attitudes towards work, problems arising from home-based working, and leisure time perceptions of women who work from home independently. In the study, it was revealed that informal employment and working without social security are widespread among women working from home independently, that they work without legal regulations, and that they get irregular income from home-based work. However, despite all these negativities, it was concluded that home-based working has positive aspects such as being a socialization tool for women in Denizli Handicraft Market, providing women with an income, enabling them to see themselves as employees, increasing their self-confidence and participation in family decisions.

Keywords: *Working woman, Denizli, Handcraft, Home-based working, Female labor.*

*Dr. Öğr. Üyesi, Antalya AKEV Üniversitesi, İnsani Bilimler Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, ANTALYA.
e-posta: rcananb@gmail.com, (<https://orcid.org/0000-0001-6748-1003>)

1. GİRİŞ

Ev eksenli çalışma türü Türkiye ve dünyada yaygınlık göstermektedir. Ev eksenli çalışanların büyük bir kısmı kadınlardan oluşmaktadır. Bu tür çalışmanın hemen hemen kadına özgü bir iş haline geldiği söylenebilmektedir (Hattatoğlu, 2000). Kadınlar ve erkekler farklı düzeylerde istihdam edilmektedir. Erkek egemenliği, kadın ve erkek rollerinin eşitsizliği kadınların istihdam düzeyini etkilemekte ve kadınları kamusal alanın dışına itmektir. “Sanayi kapitalizminin ortaya çıkmasıyla birlikte, kamusal alan “erkek alanı”, “erkeklik”, “erkek işleri” olgularıyla iç içe geçmiş; kadınlar istemeyerek\isteyerek özel alana kısırlanmıştır” (Tokdemir, 2020: 161). Geleceğin belirttiği gibi, kadınların öncelikli görevinin anne, eş ve ev kadını olarak görülmesi kadınların erkekler gibi ücretli işlere katılımına engel olmaktadır. Kadınların geleneksel rollerini sürdürmelerini sağlayacak işlerde çalışmaları ise benimsenmemektedir. Piyasadaki geleneksel değer yargıları, kültürel ve sosyal sınırlamalar kadınların iş bulmasını zorlaştırmaktadır. Belli işlerin erkek işi olarak kabul edilmesi ve bunu pekiştiren kadınları koruyucu iş yasaları belli sektörlerden kadınları dışlamaktadır. El becerisi, çabukluk, dikkat gerektiren ince işler kadın işi olarak görülmekte ve kadınların bu niteliklerini okulda değil evde kazandıklarından dolayı bu işlerin statüsü eğitim gerektiren işlerden farklı sayılmaktadır. Kadınların eğitime erişimlerinde yaşadıkları ayrıcalıklar onların erkeklere göre daha vasıfsız olmalarına neden olmaktadır (2001: 28-29). Özel alana çekilen kadınlar işlerin cinsiyetleştirilmesi, ataerkil değerler, vasıfsızlaşmadan dolayı genellikle kadın işi olarak nitelendirilen ev eksenli işlerde daha fazla yer almaktadırlar.

Ev eksenli çalışma geçmişten günümüze süregelmektedir. Sanayi Devrimi öncesinde ev aynı zamanda çalışanların işyeri olup, çalışma faaliyeti aile bireylerince yerine getirilmektedir. Sanayi Devrimi ile birlikte fabrika üretimi doğmakta, ev ile iş yeri ayrımı ortaya çıkmaktadır. Çalışma işyerlerinde gerçekleştirilen bir faaliyet haline gelmekle birlikte ev eksenli çalışma da varlığını sürdürmektedir (Kocabaş vd., 2017: 179).

Ev eksenli çalışma üretimin çalışan kişinin evinde yapıldığı, gelir getirici olan ve emek yoğun bir çalışma türüdür. Ev eksenli çalışma üç şekilde gerçekleşmektedir. Bunlar: bağımsız ev eksenli çalışma (kendi hesabına çalışma), sipariş üzerine çalışma ve bağımlı ev eksenli çalışmadır. Kendi hesabına çalışmada ürünün malzemesini ve biçimini çalışan kişi kendisi belirlemektedir. Kendi hesabına çalışmada çalışanın bir başkasına bağımlılığı yoktur. Dolayısıyla bu tür çalışmaya bağımsız ev eksenli çalışma denilmektedir. Bağımsız ev eksenli çalışanlar yiyecek, oya, dantel, nakış, örgü gibi el işlerini pazarlarda kısmen kendi belirledikleri fiyatlardan satmaktadırlar. Sipariş üzerine çalışmada işin modelini, miktarını ve teslim tarihini müşteri belirlemektedir. Çeyizlik eşya, ev terziliği, belirli günlerde yemek, baklava, börek yapmak sipariş üzerine çalışmadır. Bağımlı ev eksenli çalışmada ise çalışan kişi taşeronun ya da aracının istediği ürünü parça başı ücret karşılığında yapmaktadır. Ürünün malzemesini ve biçimini işveren belirlemekte, bağımlı çalışan işverenin belirlediği zamanda işi bitirmek zorundadır. Bağımlı ev eksenli çalışma konfeksiyon gibi sektörlerde yaygınlık göstermektedir (Hattatoğlu, 2000; DİSK Birleşik Metal İşçileri Sendikası, 2003; Çınar, 2009) .

Bağımlı ev eksenli çalışanlar 4857 sayılı İş Kanunu açısından işçi sayılmakta olup, işverene ait işyerinde çalışan işçilerde olduğu gibi bu Kanunda yer alan bütün haklara sahip bulunmaktadırlar. Bağımsız ev eksenli çalışanlar ise, 4857 sayılı İş Kanunu kapsamında bulunmadıkları gibi zorunlu sosyal güvenlik kapsamında da yer almamaktadırlar (Kadın Çalışmaları Derneği ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Derneği, 2017). Ev eksenli çalışma türü, ister bağımlı olsun ister bağımsız, kayıt dışılığın fazla olduğu bir alandır. Ev eksenli çalışanlar işgücü piyasası istatistiklerinde genellikle ev kadını veya işsiz olarak sayılmakta, çalışan olarak kabul edilmemektedirler. Ev eksenli çalışmanın çoğunlukla kadınlar tarafından yapılması ve bu kadınların çalışma etkinliği içinde yer almalarına rağmen çalışan olarak görülmemesi ev eksenli çalışanların görünmezliğini ortaya koymaktadır (DİSK Birleşik Metal İşçileri Sendikası, 2003).

Kadınları ev eksenli işlerde çalışmaya yönelten çeşitli nedenler bulunmaktadır. Geleneksel-ataerkil değerler ve cinsiyetçi iş bölümü kadınların ev eksenli çalışmasına neden olabilmektedir (Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, 2014; Aşkın ve Aşkın, 2019). Geleneksel bakışta kadının görevi evde oturmak, ev işlerini yapmaktır. Kadının dışarıda çalışması pek hoş karşılanmamaktadır. Erkeğin görevi ise ailenin reisi olarak para kazanmaktır. Geleneksel olarak, dışarıda çalışma etkinliğine katılma işi erkeğe atfedilmiştir. Geleneksel-ataerkil değerlere sahip ailelerde erkekler genellikle kadınların dışarıda çalışmasına izin vermemektedir. Ancak ailenin geçim sıkıntısında olması

kadının da çalışmasını gerektirebilmektedir. Dışarıda çalışmasına izin vermeyen ataerkil düşünce yapısı kadının evde çalışarak aile bütçesine katkı sağlamasına imkân tanıyabilmektedir. Şener'in (2017) belirttiği gibi kadınların ev eksenli çalışması erkek izni ve maddi güçlükler tarafından belirlenmektedir.

Çocuk bakımı kadının üstlendiği rollerden biridir. Çocuğu olan kadınlar açısından *"özellikle çocuk bakımı için kamusal hizmet kurumlarının yokluğu, sorunu bireysel düzeyde aile büyüklerinin yardımını alarak çözebilenlerin dışındakilerin özel hizmetlerden fiyatlarının yüksekliği nedeniyle yararlanamamasına dolayısıyla, çocuklarına bakmak üzere evde kalmasına yol açmaktadır"* (Toksöz, 2007: 58). Kadının çocuğuna bakmak için evde kalması onu ev eksenli çalışmaya yöneltebilmektedir. Eğitim ve vasıf düzeyi de kadınların ev eksenli işlere yönelmesinde belirleyici olmaktadır. Eğitim seviyesi düşük olan ve işgücü piyasasının aradığı vasıflara sahip olmayan kadınlar formel sektörde iş bulamayıp enformel sektörün faaliyet türlerinden biri olan ev eksenli işlerde çalışmak durumunda kalmaktadırlar (Toksöz ve Türkcan Özsuca, 2002; Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, 2014).

Kadınların ev eksenli çalışmalarının kadınlar açısından bazı avantajları bulunmaktadır. Enformel sektörde sağlıksız işyeri, düşük ücret, uzun çalışma saatleri gibi kötü çalışma ortam ve koşulları olan işlerde çalışmak istemeyen ancak çalışma etkinliğinde bulunmak isteyen kadınlar için çalışmanın evde yapılması bir avantaj olabilmektedir. Diğer taraftan çalışmasına izin verilmeyen, çocuğuna bakması gereken ve ev içi sorumluluklarını aksatmaması gerektiği düşünülen kadın hiç çalışmamak yerine evde çalışma ile üretim faaliyetinde bulunabilmekte ve ekonomik yaşama katılabilmektedir (Turgut, 2006: 70). Kriz dönemlerinde yaşamı idame ettirebilmek için kadınların ev eksenli çalışmaları bir avantaj sağlayabilmektedir. Enflasyon ve erkeğin işsiz kalması sonucunda kadının evde kazanç sağlayacak işler yapması aile gelirine katkı sağlamaktadır (Ecevit, 2013: 42). Kadınlar ev eksenli işlerde çalışarak aile gelirine aktif olarak katılmakta ve böylelikle aile içi kararlarda söz hakları doğmaktadır (Aktaş, 2013: 263). Ev eksenli çalışma evde yapılmakta ve çalışma saatlerini kadınlar ev işleri ve çocuklarıyla ilgilenmelerini göz önünde bulundurarak kendilerine göre ayarlayabilmektedir. Dolayısıyla bu tür çalışmada zamanın esnek olarak kullanılabilmesi kadınlar açısından bir avantaj olabilmektedir.

Ev eksenli çalışmanın kadınlara sağladığı avantajlar dışında kadınlar için dezavantajları da bulunmaktadır. Ev eksenli çalışmada düzenli gelir sağlanamamakta, elde edilen gelirler düşük olmaktadır. Ev eksenli çalışma çoğunlukla kayıtdışı yapılmakta ve bu tür işleri yapanların sosyal güvencesi bulunmamaktadır. Bu tür çalışma türü, kadınların işle birlikte gündelik yaşamlarını evde sürdürmelerini sağlamaktadır. Lordoğlu'nun belirttiği gibi, evde çalışan kadınların yaptıkları eylem mevcut toplumsal rollerinin devamı niteliğindedir" (1990: 11). Evde çalışma kadınların iş güvenliğini ve sağlığını olumsuz etkileyebilmektedir. Ev eksenli çalışmanın çocuklar açısından da dezavantajı bulunmaktadır. Ev eksenli işlerde çalışan kadınların iş yükünü evdeki çocuklar ve genç kızlar paylaşabilmekte ya da ev içi sorumlulukları yüklenmektedir. Dolayısıyla bu tür çalışma türünde çocuk emeği yoğun olarak kullanılabilir (Türkün, 2005).

2. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

Bu araştırmanın konusu, kendi hesabına çalışan, evde yaptıkları el emeği işlerinden gelir elde eden kadınların Denizli örneğinde ele alınarak bağımsız ev eksenli çalışan kadınların durumunun değerlendirilmesidir. Bu araştırmada bağımsız ev eksenli çalışan kadınların sosyolojik özelliklerinin, ev eksenli çalışma nedenlerinin, çalışma deneyimlerinin, ev eksenli çalışmanın avantaj ve dezavantajlarının, çalışmayı algılama biçimlerinin, boş zamanı değerlendirme biçimlerinin ortaya konulması amaçlanmaktadır.

Araştırma Denizli kentinde gerçekleştirilmektedir. Denizli ili genellikle tekstil kenti olarak bilinmektedir. Tekstili gelişkin olan Denizli'de tekstil ürünleri sadece fabrika ve atölyelerde yapılmamakta, bazı işverenler maliyetlerini düşürmek için evlere parça başı iş vermektedirler. Denizli'de kamusal alanda ücretli işte çalışma olanağı bulamayan kadınlar evde parça başı iş yapmakta yani bağımlı ev eksenli işlerde çalışabilmektedir. Ancak parça başı iş bağlantısı kuramayan kadınlar da kendi hesaplarına (bağımsız) ev eksenli çalışmaya yönelebilmektedir. Bu araştırma Denizli El Emeği Pazarında yer alan kadınlarla sınırlandırılmaktadır. Araştırmanın sahası Denizli'nin çeşitli semtlerinde kurulan El Emeği Pazarı'nın en kalabalık katılıma sahip olduğu Bayramyeri meydanındaki El Emeği Pazarı'dır. Araştırmanın verileri 2019 yılında elde edilmiştir. Araştırma 30 Kasım 2019'da saat 09:00 ile 18:30 arasında gerçekleştirilmiştir. Araştırma kapsamına derinlemesine görüşmeye ikna edilen 17 kadın dahil edilmiştir. Araştırma verileri nitel araştırma tekniklerinden biri olan derinlemesine görüşmeler ile toplanmıştır.

Görüşmeler kadınların izni alınarak ses kayıt cihazına kaydedilmiştir. Ses kayıt cihazında toplanan görüşmeler daha sonrasında bilgisayar ortamında yazıya dökülmüştür. Araştırmanın verileri betimsel analiz yöntemi kullanılarak, araştırma soruları doğrultusunda sosyo-demografik özellikler, çalışma yaşamları, çalışmaya ilişkin tutumlar ve boş zamanı değerlendirme biçimleri olarak belirlenen temalar altında analiz edilmiştir. Araştırmada Denizli El Emeği Pazarı'nda yer alan kadınların gerçek isimleri kullanılmamıştır. Denizli El Emeği Pazarı'nda yer alan kadınların görüşleri K1, K2,...,K17 şeklinde 1'den 17'ye kadar K harfi ile belirtilerek aktarılmıştır. Araştırmada görüşülen kadınların ifadeleri aktarılırken şive kullanan kadınların ifadeleri yazım kurallarına bakılmadan şiveleriyle birlikte yazılmıştır.

3. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Bu bölümde bağımsız ev eksenli çalışan kadınların öncelikle toplumsal özelliklerine dair bulgular değerlendirilecektir. Sonrasında çalışma yaşamlarına ilişkin bulgular ortaya konularak, onların çalışmayla ilgili tutumları irdelenecektir. Nihai olarak ev eksenli çalışan kadınların boş zaman algılarına yer verilecektir.

3.1. Bağımsız Ev Eksenli Çalışan Kadınların Sosyo-demografik Özellikleri

Araştırma kapsamında yer alan Denizli'de bağımsız ev eksenli çalışan kadınlar Denizli Büyükşehir Belediyesi Kent Konseyi bünyesinde kurulan El Emeği Pazarı'nda kendi yaptıkları el işi ürünleri satmaktadırlar. El Emeği Pazarı adı altında el emeği sergileri her ayın ilk üç haftası çeşitli semt pazarlarında (Yenişehir, Kınıklı, Pelitlibağ, Karaman, Kuşpınar) açılmaktadır. Her ayın son haftasındaki cumartesi günü ise Denizli kentinin önemli meydanlarından birisi olan Bayramyeri meydanında büyük sergi kurulmaktadır. El emeği sergilerinde el emeklerini satarak geçimlerini sağlamaya çalışan kadınların seçilmiş bir başkanları bulunmaktadır. Başkanları hangi kadınların hangi semt pazarlarına gideceklerini haftalık olarak belirlemektedir. Kadınlar öncelikle kendi mahallelerine yakın olan pazarlara gitmeyi tercih etmektedirler. Bayramyeri'nde açılan el emeği sergisine ise Denizli Kent Konseyine kayıtlı olan kadınlar tarafından geniş bir katılım sağlanmaktadır. Kadınları tanıtıcı bilgiler aşağıdaki tabloda verilmektedir.

Tablo 1: Bağımsız Ev Eksenli Çalışan Kadınları Tanıtıcı Bilgiler

<i>Bağımsız Olarak Ev Eksenli Çalışan Kadının Mahlası</i>	<i>Yaşı</i>	<i>Doğum Yeri</i>	<i>Medeni Durumu</i>	<i>Çocuk Sayısı</i>	<i>Eğitim Durumu</i>
K1	60	Köy	Evli	3	İlkokul
K2	40	Kent	Bekâr	Yok	Lise
K3	52	Köy	Evli	2	Ortaokul
K4	51	Köy	Evli	2	İlkokul
K5	52	Köy	Evli	1	Lise
K6	56	Köy	Evli	6	İlkokul
K7	40	Kent	Evli	2	Lise
K8	51	Köy	Evli	Yok	Lise
K9	63	Köy	Evli	2	Üniversite
K10	54	Köy	Boşanmış	1	Lise
K11	40	Kent	Evli	2	Lise
K12	63	Köy	Evli	2	İlkokul
K13	28	Kent	Evli	1	Üniversite
K14	54	Köy	Evli	2	İlkokul
K15	53	Köy	Boşanmış	3	İlkokul
K16	63	Köy	Evli	4	Üniversite
K17	49	Köy	Evli	3	İlkokul

Bağımsız ev eksenli çalışan kadınlar 28 ila 63 yaş aralığında yer almaktadır. Kadınlar ağırlıklı olarak 50'li yaşlarda bulunmaktadır. Kadınların doğum yerlerine göre dağılımlarına bakıldığında köy kökenli (13) olanların çoğunlukta olduğu görülmekte ve yaşça büyük oldukları anlaşılmaktadır. Kent kökenli (4) olanların ise yaş olarak daha genç yaş grubunda olmaları dikkati çekmektedir. Kadınlardan birisi bekâr, ikisi eşinden ayrılmış, geriye kalanlar ise evlidir. Kadınlar çoğunlukla iki çocukludur. Kadınların eğitim durumlarına bakıldığında çoğunluğun ilkökul mezunu (7) olduğu, birisinin ortaokul mezunu, altısının lise ve üçünün üniversite mezunu olduğu görülmektedir. Evli olan kadınların eşlerinin eğitim durumlarından öncelikli sırayı ilkökul (6), ikinci sırayı lise (5) ve son sırayı üniversite (3) mezunu olanlar almaktadır. Eşinden ayrılmış olan iki kadından birinin ayrılmış olduğu eşi ilkökul, diğerinin ayrılmış olduğu eşi lise mezunudur. Eşlerinin mesleklerine göre dağılımlarına bakıldığında evli olan kadınların eşleri ve eşinden ayrılmış olan kadınların ayrılmış oldukları eşleri arasında işçi emeklisi (3), memur emeklisi (4), memur (1), esnaf (2), işçi (6) ve çiftçi (1) olanlar yer almaktadır.

Tablo 2: Bağımsız Ev Eksenli Çalışan Kadınların (Aile) Aylık Geliri

Ailenin Ortalama Aylık Geliri	Bağımsız Olarak Ev Eksenli Çalışan Kadın Sayısı
0-2000 TL	2
2001-3000 TL	5
3001-4000 TL	5
4001-5000 TL	3
5001-6000 TL	2

Bağımsız ev eksenli çalışan kadınların (aile) aylık gelirine bakıldığında kadınların 2001-4000 TL gelir aralığında yoğunlaştıkları görülmektedir. Kadınların el işlerinden kazandıkları gelir sorulduğunda kadınlardan gelen yanıtlarda onların kazandıkları gelirin değişkenlik gösterdiği anlaşılmaktadır.

“Ortalama 500 ama bazen 1000 oluyo bazen 300 oluyo değişiyor” (K3, 52).

“Bazen haftada hiç kazanmadığım zaman da oluyor, 100-200 kazandığım zamanda oluyor” (K6, 56).

Kadınlar ürettikleri el işlerini haftalık semt pazarlarında ve ayda bir de Bayramyeri'nde açılan büyük meydana sergilemektedirler. Yapılan görüşmelerde semt pazarlarındaki El Emeği Pazarı'nda yeteri kadar satış yapamadıklarını, esas kazancı ay sonunda gittikleri Bayramyeri El Emeği Pazarı'nda elde ettiklerini söylemektedirler. Nitekim görüşülen kadınların ifadelerinde de bu durumu görmek mümkündür:

“Çok fazla satış yapılabilen bir tek Bayramyeri var. Buraya da ayda bir kere geliyoruz diğer ayın üç haftası gittiğimiz pazar tamamen kısır bir yer hiç kimse gelmiyor boşu boşuna sabahtan akşama kadar kışın soğukta yazın sıcakta oturuyoruz yani hiçbir hareket yok orda” (K2, 40).

Bağımsız ev eksenli çalışan kadınların el işlerinden elde ettikleri sabit bir gelirleri yoktur. Bu durum bazı kadınların el işlerinden kazandıkları geliri ailelerinin geliri için yeteri kadar önemli görmemelerine, kazandıkları parayı harçlık olarak kabul etmelerine neden olabilmektedir.

“Elde ettiğim gelir zaten ayda 200-300 kazanıyorum. Onu ben cüzdanıma koyuyorum, ekmek mi alıncak gidip alıyorum markete gidiyorum toptan şeyler değil de hani ufak tefek şeylere harcıyorum. O bir aylık harçlığımı yetiyor yani o bir aylık ıvır zıvırına harcıyorum” (K17, 49).

Özetle bağımsız ev eksenli çalışan kadınların çoğunlukla köy kökenli olduğu, orta yaş ve üstü kadınların ağırlıklı olduğu, yüksek eğitilmiş olmadıkları, eğitim durumlarının eşlerinin eğitim durumlarıyla benzerlik gösterdikleri, düşük gelir grubunda yoğunlaştıkları ortaya çıkmaktadır.

3.2. Bağımsız Ev Eksenli Çalışan Kadınların Çalışma Yaşamları

Bağımsız ev eksenli çalışan kadınlar el emeği pazarında satabilmek için evlerinde çeşitli el işleri yapmaktadırlar. El emeği pazarında sergilenen ürünler çeşitlilik göstermektedir. Kadınların el işleri kendi becerilerine göre şekillenmektedir. Kadınlar tarafından yapılan el işleri; örgü yelekler, patikler, lifler, atkılar, bereler, şallar, çoraplar,

iğne oyalı yazmalar, havlu kenarları, bebek battaniyeleri, çeyizlikler, boncuklar, küpeler, kolyeler, bileklikler, anahtarlıklar, amigurumi¹ bebekler, oyuncaklardır.

“Kurdele nakışı yapıyorum. El işi, el emeği, çeyize dair her şey yapıyorum. Ev tekstili diyelim, ev tekstilinin tamamı. Seccadeler, gelin damat bohçaları, hurçlar, havlular, peçetelik, poşetlik, pike yapıyoruz, çocuk pikeleri çocuk yorgan takımları nakışlar yapıyoruz” (K3, 52).

“Çocuk battaniyeleri, büyükler için yelek, iğne oyası eski yazmalar için. Genelde tek şiş yapıyorum böyle ben Tunus işi yapıyorum” (K4, 51).

“%100 koton ipten oluşmuş amigurumi yani örgü bebek yapıyorum. Çeşitli modellerde hayvan figürleri oluyor bebekler oluyor” (K11, 40).

“Kolye ve bileklik küpe yapıyoruz. Malzemeleri toptan alıyoruz İzmir’den ve İstanbul’dan. Evde kendimiz internette ya da kafamızdan ya da mağazada gördüğümüz bir modelden çıkarıyoruz. Misinayla yapıyoruz, boncuklarla yapıyoruz. Kristal çok kullanıyoruz. Doğal taş bileklik, kehribar kolye yapıyorum o tarzlarda” (K13, 28).

Kadınların yapmış oldukları el işleri yeteneklerini sergiledikleri bir alan olmaktadır. El işi yapmak onların el yatkınlıklarının bir ürünüdür. El işi yapmak çocukluktan/gençlikten kazanılmış bir alışkanlık olup, geleneksel kadın rollerinin bir uzantısı olarak devam ettirilmektedir. Kadınlar el işini yaşamlarının bir parçası haline getirmekte, el emekleriyle bir şeyler üretiyor olmak onlara çalışma yaşamının kapısını aralamaktadır.

“Ben çocukluktan yapıyorum 10-15 yaşından beri el işi yapıyorum. Çok seviyorum el işini, bir şeyler üretmeyi bir şeyler yapmayı ondan üç beş kuruş para kazanmayı” (K3, 52).

Denizli Büyükşehir Belediyesi Kent Konseyi bünyesinde kurulan El Emeği Pazarı yaklaşık 12 yıldır hizmet vermektedir. El Emeği Pazarı’na kurulduğu yıldan beri devam eden kadınlar olduğu gibi yeni katılan kadınlar da bulunmaktadır. Kadınlar El Emeği Pazarı’ndan kentte asılan afişleri görerek, komşularından duyarak, semt pazarlarında görerek ya da internette araştırarak haberdar olmakta ve El Emeği Pazarı’na kayıtlarını yaptırmaktadırlar.

“Bu işi burda bir levha gördüm Pelitlibağ pazarında el emeği var diye. Oğluma dedim beni götür oraya oğlum dedim. Baktım ördüğüm şeylerde vardı. Boş duramıyordum. Orda tanıdık bir arkadaş da gördüm ya ne duruyorsun bizde buradayız çık gel dedi ve öylece başladım” (K9, 63).

“Bu işi araştırarak internet üzerinden kimler neler yapıyor hangi ürünler trend ne tutulur o şekilde araştırarak buldum” (K11, 40).

Bağımsız ev eksenli çalışan kadınlar arasında el emeği işçiliği dışında hiç iş deneyimi olmayanlar bulunurken, evde çalışmaya başlamadan önce başka işlerde çalışanlar da bulunmaktadır. İş deneyimi bulunanların çalıştığı işler tekstil işçiliği, döküm fabrikasında işçilik, öğretmenlik, dijital editörlük, gözleme işçiliği, çiftçilik, gazetecilik, kasiyerlik, kozmetik ürünü pazarlama, avukatın/doktorun yanında çalışma şeklindeki işlerdir. Bu işlerden ayrılma nedenlerinin emeklilik, işverenle anlaşamama, kendi isteğiyle ayrılma, çocuk bakmadan dolayı ayrılma olduğu anlaşılmaktadır.

“Tekstilde çalıştım kalite kontrolcüydim. Çok stresliydi çok yoruldum anlaşmazlıklar da oldu o yüzden ayrılmak zorunda kaldım” (K2, 40).

“Önceden tekstilde çalışıyordum. Çocuklar olunca, eşim istemedi. Çocuklara bakmamı söyledi” (K17, 49).

Denizli el emeği pazarında yer alan kadınlarla yapılan görüşmelerde bu kadınların ailesinde geleneksel-ataerkil değerlerin hâkim olduğu görülmektedir. Bu ailelerde cinsiyet temelli işbölümünden hareketle dışarıda çalışması gereken erkek olmakta, kadınsa ev işleriyle sorumlu tutulmaktadır. Bu bağlamda kadınlar ev eksenli çalışmaya yönelmektedir. Aşkın ve Aşkın’ın (2019) araştırmasında görüşülen kadınların tamamının, “evlilik, ev

¹ Japon kökenli bir kelime olup Ami (tığ veya şiş ile yapılmış) ve nuigurumi (içi doldurulmuş oyuncak) kelimelerinden türeyen örgü örenlerin de iyi bildiği sık iğne tekniğinin oyuncuğa uyarlanmış halidir” (Amigurumi, t.y.).

işleri, ailenin erkek bireylerinin dışarıda çalışmalarına hoş bakmaması, izin vermemesi” nedeniyle ev eksenli çalışmaya yönelindikleri görülmektedir.

Toplumsal cinsiyet rollerine göre kadınlar çocuk bakmakla yükümlü tutulmaktadır. Kadınların öncelikli görevi çocuk bakmak olmaktadır. Ev eksenli çalışmak kadının dışarıyla bağlantısı önemli ölçüde koparmakta, kadının yaşamını büyük ölçüde ev ile sınırlamaktadır. Evde olan ve ev eksenli çalışan kadınlar ataerkil değerlerle çatışmadan çocuklarına kendileri bakabilmektedir. Kadınlar ev eksenli çalışarak annelik görevlerini aksatmadan yerine getirmektedir. Dolayısıyla ev eksenli çalışma kadınların çocukları ile ilgilenmelerine engel olmamaktadır. Bu bağlamda çocuk bakımı kadını evde çalışmaya yöneltmektedir. Aslan (2016) ve Hattatoğu'nun (2000) bulguları da bu araştırma bulgusunu desteklemektedir.

Son sözün genellikle erkek tarafından söylendiği bu ailelerde kadın dışarıda çalışmak istese bile çocuk bakma yükümlülüğünden dolayı ve eşi izin vermediği için çalışmamaktadır. Bu durumu görüşülen kadınlardan biri şu şekilde dile getirmektedir:

“Eşim çalıştırmadığı için çalışmadım. İzin vermedi, çocuklarımızı kendimizin büyütmesini istedi. Daha sonra çocuklarım büyünce okulları bitince bu işleri yapmaya başladım. Ufak ufak evde yapıp satıyordum daha sonra pazarlara başladım” (K6, 56).

Kadınların bağımsız ev eksenli çalışmalarının bir diğer nedeni ailenin gelir kaynaklarının yetersiz olmasıdır. Ev eksenli çalışan kadınların önemli bir kısmı düşük gelir grubundadır. Evin geçiminde erkeğin geliri yeterli olmayınca kadınlar el emeği ürünlerini satarak aileye destek olmaya çalışmaktadır. Aşkın ve Aşkın'ın belirttiği gibi bu durum kadınların “başka seçenek olmadığında ,yaşanan yoksulluk karşısında bir geçinme, yoksullukla baş etme stratejisi olarak ev eksenli çalışmaya katılmak durumunda kaldıklarını göstermektedir” (2019: 995). Evde kendilerinden başka gelir getirecek kimsenin olmadığı kadınlar da bulunmaktadır. Onlar da dışarıda çalışmak için yeterli vasıflara sahip olmadıkları için yaşamlarını idame ettirebilenin yolunu ev eksenli çalışmada bulmaktadırlar.

“Çünkü işimi bırakmıştım, şimdi de iş bulamıyorum. Evde oturuyordum bu işlerde elimden geliyor bunları kazanca çevirmek istedim. Maddi zorluklar tek başınasın. Yoksa niye gelip burada soğuktan akşama kadar oturayım evimde oturmak varken” (K2, 40).

“Bu devirde 3 milyar parayla ev dönmez. Onun için destek oluyorum. Çünkü evimizin kredisi var daha 5 yıl ödemeli. 1200 oraya kesiliyor mesela ayda onun için bu işleri yapmak zorundayım yani” (K6, 56).

Bağımsız ev eksenli çalışan kadınlar arasında psikolojik nedenlerden dolayı el işi yaptığını belirtenler bulunmaktadır. El işiyle uğraşmak kadınların zihinlerini meşgul etmekte, kendilerini rahatlatmaktadır. El işi yapmak onlar için adeta terapi işlevi görmektedir. Nitekim aşağıdaki ev eksenli çalışan kadınların ifadelerinde de bu durumu görmek mümkündür:

“Benim önceleri psikolojik sıkıntılarım vardı. Örgüye başladım çok iyi geldi, şimdi çok iyiyim. Örgü örerken stresim sıkıntım varsa unutuyorum, kafam dağılıyor mesela buna üç tur beş tur derken başka bir şeyler düşünmüyorsunuz” (K2, 52).

“Ay çok iyi bir şey böyle psikolojini düzeltiyor yani. Ben otobüste bile örüyorum. Döven mi var yap diye ama insanın psikolojisini iyi yapıyor. Başka şeyleri düşünmüyorsun” (K1,60).

Kadınlar arasında el işlerine önceden hobi olarak başlayanlar da bulunmaktadır. Onlar evde vakit geçirmek için başladıkları hobilerini daha sonrasında el emeği pazarında satarak hobilerini kazanca çevirmiş bulunmakta, bağımsız ev eksenli çalışan konumuna gelmiş olmaktadır. Sevdikleri bir şeye uğraş vermeleri ve bundan para kazanmaları onları mutlu etmektedir.

“Ben hobi olarak daha önce yapıyordum zaten 35 senedir yapıyorum evde kendim. Ama buraya gelince satmaya da başladım, çok memnunum. Kendim gelirim kazanıyorum elimde yaptığımı satıyorum” (K14, 54).

Ev eksenli çalışmada belli bir mesainin bulunmaması, bir yandan kadınların ev işlerine vakit ayırmak istemeleri diğer yandan da para kazanmak istemeleri onları ev eksenli çalışmaya yöneltebilmektedir. Görüşme yapılan kadınlardan biri bu durumu şu şekilde dile getirmektedir:

“Diğer işimden dijital editörlükten ayrıldıktan sonra bir boşluğa düştüm 8-5 mesaili bir yerde de çalışmak istemiyordum. Öyle olunca ben ne yapabilirim diye düşündüm ilk önce kokulu taşla başladım sonra bez bebekle devam ettim sonra da amugurimiye başladım. Yani amacım bir yere bağımlı kalmadan hem 8-5 mesai yapmadan hem evime vakit ayırmak hem kendime vakit ayırmak hem para kazanmak o yüzden bu işe yöneldim” (K11, 40).

Cinsiyetçi iş bölümüne göre ev işleri kadının sorumluluğundadır. Onlardan beklenen ev işlerini aksatmadan yerine getirmeleridir. Bağımsız ev eksenli çalışan kadınlar da evlerinde öncelikli olarak ev işlerini yapmaktadırlar. Ancak onların el işlerini ihmal etmemeleri gerekmektedir. Onlar her hafta semt pazarlarında ve özellikle ay sonundaki Bayramyeri el emeği pazarında yaptıkları el işlerini satmak için belli sürelerde çalışarak üretimlerini gerçekleştirmek durumundadırlar. El işinde çalışma süreleri değişkenlik gösterebilmektedir. Kadınlar el işinde çalışacakları süreyi kendilerine göre ayarlayabilmekte, ev işleri ile el işlerini dönüşümlü olarak yerine getirebilmektedirler. Kimi durumlarda el işlerine ev işlerinden daha çok vakit ayıranlar bulunabilmektedir.

“Sabah kalkaram kahvaltıyı hazırlayaram, süpürülecek varsa süpürerem, tozumu alıram ondan sonra oturaram işimin başına. Elimin işini alır yaparam. Ya yazma yaparam ya lif ya yelek. Ondan sonra dört gibi yemeğimi yaparam. Yedi gibi yemeğimizi yeriz geçeriz televizyonun başına. Ben elimin işini yaparam on bir on ikiye kadar. Sürekli el işimi yaparam yoksa çıkarıp getiremezsen buraya” (K12, 63).

“Ev işinden çok el işine zamanımız gidiyor. Mesela Bayramyeri’ni bitirdim yarın temizlik yapacam. Bir ay bitti ya genel ev temizliğimi yapacam, ev işimi yapacam ki bitireyim sonra el işimi yapayım. Bir daha ki aya gene geleyim. Mesela patiğim azaldı ondan yapacam, mesela üçgen yazmalarımın hiç yok onlardan yapacam. Eksik çok. Yani günde el işinde 12 saat çalışıyorum rahat. Daha da fazlası var eksiği yok” (K1, 60).

Denizli el emeği pazarında yer alan kadınlarla yapılan görüşmelerde bağımsız ev eksenli çalışan kadınlar bağımsız ev eksenli çalışmanın bazı avantajlarından söz etmektedirler. Kadınlar ev ortamının dışarıdaki iş ortamlarına göre daha güvenli ve rahat olduğundan bahsetmekte, evde oldukları için özgürce hareket edebildiklerini dile getirmektedirler. Dışarıda çalışma bir işyeri çatısı altında yapılan, belli kuralların olduğu, mesai mefhumunun olduğu bir çalışma biçimidir. Dolayısıyla ev eksenli çalışma evde gerçekleştirildiği, çalışma saatleri kadınlar tarafından belirlendiği, çocuklarıyla daha fazla ilgilendikleri ve ev eksenli çalışarak kazanç elde ettikleri için evde çalışma kadınlar için bir avantaj olarak kabul edilmektedir. Tokdemir’in (2020) araştırmasındaki kadınlar ise ev-eksenli çalışmayı bir şeyler üretme ve kazılan geliri kendi tasarruflarına göre harcama noktasında avantajlı bulmaktadır.

Nitekim Denizli El Emeği Pazarı’nda görüşülen kadınlar ev eksenli çalışmanın avantajlarını aşağıdaki şekilde dile getirmektedirler:

“Sıcak evindesin sıcak yuvanda ev işlerin etkilenmiyor bir sıkıntı olmuyor evde” (K9, 63).

“Ben gayet güzel evimde de çalışıyorum. Daha fazla mesai yapıyorum ama konforlu alanımda çalışıyorum. Paramı kazanıyorum çok şükür. Çocuklarım var onlarla ilgileniyorum” (K11, 40).

“Hem çalışıyorum hem paramı kazanıyorum ama bir yere bağlı değilim saatim yok zamanım başka birisinin elinde değil en azından kendi işimi kendim şey yapıyorum o güzel bir şey. Bir yerde çalışsan sekizde orda olman gerekiyor beşe kadar ordasın mesela altıda anca gelirsin evine” (K14, 54).

Bağımsız ev eksenli çalışan kadınlar ev eksenli çalışma sayesinde El Emeği Pazarı’na geldiklerini, El Emeği Pazarı’nda bulunmalarının onlar için bir avantaj olduğunu dile getirmektedirler. Kadınlar oradaki arkadaşlarıyla birlikte vakit geçirmekte, yeni arkadaşlar edinmekte, kendilerine belli bir müşteri çevresi oluşturmaktadırlar.

“Ben buradan gittikten sonra haftaya cumartesiye ipe çekiyorum arkadaşlarımla görüşecem diye. Arkadaşlarımız çay yaparlar herkes evinden ne getirmişse yenir içilir sözümüz sohbetimiz bir günümüz orda çok güzel geçer” (K12, 63).

“Müşteri potansiyelimiz yüksek örneğin ve müşterilerimizle böyle aile gibi oluyoruz. Bu sergi dışında da karşılaştığımızda selamlaşıp sohbet ediyoruz tabii ki sosyal yaşantımıza etkisi oldu çevrem genişledi” (K11, 40).

Bağımsız ev eksenli çalışan kadınlar ürettikleri el işlerini satarak kendi paralarını kazanmaktadırlar. Bir şeyler üretiliyor olmaları, bu işten gelir elde etmeleri, elde ettikleri gelir ile aile bütçesine katkıda bulunmaları kadınların öz güvenini arttırabilmekte, bu durum onların ev içi kararlara katılımına yansiyabilmektedir. Aktaş da (2013) araştırmasında kadının ev eksenli çalışmasının aile gelirine ve aile içi kararlara katılımını sağladığını belirtmektedir. Nitekim yapılan görüşmelerde de kadınların bir kısmı çalışıp para kazandıkları için evde kararlar alınırken kendilerinin fikirlerinin de önemli hale geldiğini, kararlara katılımlarının arttığını dile getirmektedirler.

“Çalışmamın etkisi çok oldu. Kararlarda benim de sözüm çok geçiyor. Kendime olan öz güvenimin etkisi var çalıştığımın etkisi var. Kendi paramın olmasının etkisi var” (K3, 52).

Bağımsız ev eksenli çalışmanın kadınlar için dezavantajları da olabilmektedir. Kadınların sürekli olarak el işi yapmaları onlarda göz bozuklukları, el-kol ağrıları, boyun fıtığı, kilo artışları gibi çeşitli sağlık problemleri yaratabilmektedir. Nitekim görüşmelerde de sıklıkla bu durumla ilgili serzenişte bulunmaktadırlar:

“Gözlerim ağrıyor, yakını göremiyorum. Kilo aldım. Sırtım ağrıyor ama napayım (K4, 51).

“Kollar ödem oluştu hep omuzlar tutuldu” (K10, 54).

Ev eksenli çalışma kayıtdışılığın fazla olduğu bir çalışma türüdür. Araştırma bulguları bu durumu doğrular niteliktedir. Bağımsız ev eksenli çalışan kadınlarla yapılan görüşmelerde emekli olanlar (4) ve isteğe bağlı sigortalı olanlar (1) dışındakilerin sigortalarının olmadığı ortaya çıkmaktadır. Sigortalı olmayan kadınlar çoğunluktadır. Sigortalı olmayan evli kadınlar eşleri üzerinden, bekâr olan kadın ise babası üzerinden sağlık hizmetlerinden yararlanabilmektedir. Sosyal güvenceden yoksun olarak çalışmak kadınlar için önemli bir dezavantaj oluşturmaktadır.

“Sigortalı değilim hiçbir şeyim yok. Eşim üzerinden bakılıyorum. Eşim kolumdan tutup dışarı atsa hiçbir şeyim yok” (K12, 63).

Buraya kadar özetlersek, Denizli el emeği pazarında yer alan kadınlar örgü, dantel, nakış, takı, oyuncak gibi çeşitli el işleri yapmaktadırlar. Ev eksenli çalışmaya başlamadan önce çeşitli işlerde çalışanlar dışında hiç iş deneyimi olmayan kadınlar da bulunmaktadır. Ev eksenli çalışmaya başlama nedenleri arasında çocukların bakımı ve ev içi sorumluluklar, ataerkil değerlere sahip eşlerin kadınların dışarıda çalışmalarına izin vermemesi, maddi sıkıntılar, psikolojik nedenler ve hobilerini kazanca çevirmek yer almaktadır. Ev eksenli çalışmanın, çalışmanın evde yapılıyor olması, çalışma saatlerinin esnek olarak belirlenebilmesi, ev işlerini aksatmaması, çocuklarla ilgilenebilmeyi sağlaması, gelir getirmesi, ev içi kararlara katılımı artırması, sosyalleşme aracı olması şeklinde avantajları ortaya çıkmaktadır. Diğer yandan sağlık riskleri doğurması, sosyal güvenceden yoksun bir biçimde çalışılması, sosyo-demografik bulgularda değinilen gelirin düzensiz elde edilmesi şeklinde de dezavantajları bulunmaktadır.

3.3. Bağımsız Ev Eksenli Çalışan Kadınların Çalışmayla İlgili Tutumları

Bağımsız ev eksenli çalışan kadınlar çalışmayı yaşamı idame ettirmek için gerekli olan bir edim; kadının kendine olan güvenini arttıran, kendi ayaklarının üstünde durmayı sağlayan, toplumda saygınlık kazandıran bir faaliyet; mutluluk veren, özgürleştiren, psikolojik olarak rahatlatan bir uğraş, güzel bir şey olarak nitelendirmektedirler. Nitekim kadınların ifadelerinde de çalışmaya atfettikleri anlamları görmek mümkündür:

“Çalışmak bana göre, hayat için gerekli demek, yaşamak için gerekli (K3, 40).

“Çalışmak çok güzel bir şey, yaşamak demek. Akşama kadar yorulup sabah kalktığımda dipdinç başlamak demek” (K16, 63).

“Yani çalışınca etrafın bakış açısı da size değişiyor. Hani öbür türlü aa evde oturuyor. Ama çalışınca ufacak bir takı yapıyorum o bile insanların gözünde çok büyük bir şey. Saygı sevgiyi görüyorsun bence” (K13, 28).

“Çalışmak bana göre kendine olan güvenin ayaklarının üstüne durabilmek kimseye muhtaç olmadan kendin güçlü bir kadın olmak eşine çocuklarına kimseye muhtaç olmadan kendi ayaklarının üstünde durabilmek demek çalışmak” (K3, 52).

Bağımsız ev eksenli çalışan kadınlar yaptıkları el işleri ile üretime katkıda bulunmaktadır. Onlar ev eksenli çalışma adı altında bağımsız olarak çalışan statüsündedirler. Yapılan görüşmelerde kadınlara kendilerini çalışan kadın mı yoksa ev kadını mı olarak gördükleri sorulmuştur. Kadınların büyük çoğunluğu (13) kendilerini çalışan olarak gördüklerini ifade etmektedir. Onların bu düşüncesinde bir şeyler üretiliyor olmaları ve karşılığında para kazanmaları belirleyici olmaktadır. Araştırmanın bu bulgusu Kocabaş ve arkadaşlarının (2017) araştırmasıyla paralellik göstermektedir. Ancak işgücü istatistiklerinde ev eksenli çalışan kadınlar genellikle çalışmıyor olarak görünmekle birlikte ev eksenli çalışan kadınların önemli bir kısmı da kendilerini çalışan olarak görmemektedirler (Hattatoğlu Özbek, 2000; DİSK Birleşik Metal İşçileri Sendikası, 2003; Şener, 2017).

Denizli El Emeği Pazarı'ndaki bağımsız ev eksenli çalışan kadınlarla yapılan görüşmelerde kadınlar kendilerini çalışan olarak gördüklerini şu şekilde dile getirmektedirler:

“Aslında çalışıyoruz ama adımız ev hanımı. Çevremizden büyüklerimizden ne yapıyorsun ki örgü örüyorsun diyenler olabiliyor. Ben mesela bilezik yaptım işte bu yaptığım altınlarla yatırımlarla kendimi kanıtladığımı düşünüyorum yani artık saygı duyuyorlar yaptığım işe” (K11, 40).

“Çalışan, üreten. İnsanlara yardımcı oluyoruz yapmayanlar alırlar ederler diye” (K1, 60).

“Şu anda çalışan aktif bir kadın olarak görüyorum. Yani bir şeyler üretmeye çalışıyorum üç veya beş bir şeyler kazanmaya çalışıyorum o kazandığımı kendim gönül rahatlığıyla harcıyorum. Mutluluk duyuyorum çalıştığım için zevk alıyorum. Şimdi bunu örerken diyorsun ki bunu satarsam şunu alabilirim bunu alabilirim” (K5, 52).

“Para kazandıkça bir şeylere yardım oldukça o içinden geliyor zaten. Çalışma isteği olduğu için çalışan bir kadın gibi görüyorsun” (K6, 56).

“Çalışan kadın olarak görüyorum kendimi. Ben 25 yıldır çalıştım emekli oldum hala daha çalışıyorum. Bu sefer evde çalışıyorum daha önce dışarıda çalışıyordum” (K10, 54).

Kendilerini çalışan kadın olarak değil ev kadını olarak gören kadınlar da bulunmaktadır. Çalışmanın dışarıda yapılan bir etkinlik olarak değerlendirilmesi, gündelik yaşamları ile çalışma yaşamlarının bir birine girmesi, el işi yapmanın toplumsal rollerinin devamı olarak görülmesi, satışların yeterli olmaması, düzenli gelir elde edilmemesi, elde edilen gelirin ise düşük olması onların kendilerini çalışan olarak görmemelerine neden olmaktadır. Nitekim görüşme yapılan kadınlar kendilerini ev kadını statüsünde görmelerini aşağıdaki ifadelerle dile getirmektedirler:

“Kendimi ev kadını olarak görüyorum kızım ne çalışsın. Satılmadıktan sonra ne ki yat yat dur. Ne çalışan göstereceğin ki haftada bir gün gidecen satışı olursa olacak olmazsa yine valizi yüklen çık gel. Pazara gittiğin zaman böyle haldir huldur satılsa istense yaptığın zaman daha zevkli yaparsın çalıştığını anlarsın. Dışarıda çalışsın eline de sıcak parayı alacan çalıştım diyecen. Evde çalış çalış hiçbir şey yok bedava işçi. Yok. Karşılığı yok. Ne olacak her yeri sil süpür ne olacak yani” (K12, 63).

“Ev hanımı olarak görüyorum, biz evde yaptığımız için bu işleri el işi olarak ev işiyle beraber yapıyoruz. Ev hanımıyız el işi yapıyoruz ev hanımının işi bunlar. Evi de yürütüyoruz aynı zamanda” (K8, 51).

3.4. Bağımsız Ev Eksenli Çalışan Kadınların Boş Zamanlarını Değerlendirme Biçimleri

İnsanlar çalışma dışında kalan boş zamanlarında üretim etkinliğinden çok kendi başlarına veya bir grupla vakit geçirecekleri ve zevk alacakları etkinliklerde bulunabilmektedir. Boş zaman “günlük hayatın uyku, dinlenme ve çalışma dışında kalan, bireyin istediği gibi kullanabileceği zamandır” (Karaküçük, 1999 akt. Sabbağ ve Aksoy, 2011). Aydın'ın belirttiği gibi, İnsan zorunlu eylemlerinin dışında ya da ona ilaveten vakit ve imkanlarını bilgi, sanat, duyuş ya da inanış olgularına ayırmalıdır. Boş zaman dinlenme, eğlenme ve zevk alma gibi gününbirlik gözükmemekte ama insan hayatının önemli bir kısmını içine almaktadır. İnsanlar boş zamanlarını kültürel özelliklerine göre değerlendirmektedirler. Boş zamanlarda spor yapma, sinema/tiyatroya gitme, televizyon seyretme, müzik dinleme, el sanatları (örneğin örgü, nakış vb. gibi incelikli ve salt ekonomik olmayan uğraşlar), okuma gibi etkinliklerde bulunulabilmektedir (2000: 217-220).

Bağımsız ev eksenli çalışan kadınlar gündelik yaşamlarında vakitlerinin büyük çoğunluğunu evde geçirmektedirler. Onlar yaptıkları el işlerini satmak için El Emeği Pazarı'na gittiklerinde, onun haricinde pazar/market ihtiyaçlarını karşılamak için alışverişe çıktıklarında, yürüyüşe çıktıklarında, doktora gittiklerinde, komşu ziyaretlerine gittiklerinde ya da çocuklarını gezmeye götürdüklerinde ev dışına çıkmaktadırlar. Evde kaldıkları zamanlar da ev işlerini ve el işlerini dönüşümlü olarak yapmaktadırlar.

El emeği pazarındaki kadınların boş zamanlarını değerlendirme biçimlerine bakıldığında kadınların bir kısmının boş zamanlarının olmadığını dile getirdikleri görülmektedir. Onların bu algısının oluşmasında ev işleri dışında kalan zamanlarında el işleri yapmalarının, el işini boş zamanı değerlendirme faaliyeti olarak görmemelerinin, el işi yaparak çalışma edimi içinde yer aldıklarını düşünmelerinin etkisi olduğu söylenebilir. Kadınların yaptıkları el işleri onlar için ekonomik bir uğraş olduğu için bu uğraşları onlar açısından boş zaman olarak değerlendirilmemektedir.

“Boş zamanım olmuyor boş kaldığım anda örgü alıyoz elimize” (K10, 54).

“Boş zaman yok ki. İşim kalacak diye gitmem evden çıkmam” (K12, 63).

Boş zamanlarını değerlendirme biçimleri sorulduğunda boş zamanlarında el işi yaptığını, televizyon seyrettiğini, çocuklarıyla ilgilendiğini, belediyenin zumba kursuna gittiğini, spor yaptığını, kitap okuduğunu, puzzle yaptığını dile getiren kadınlar da bulunmaktadır.

4. SONUÇ

Ev eksenli çalışma büyük ölçüde kadın işi olarak görülmekte, çoğunlukla vasıflı olmayan ve formel emek piyasasında çalışma imkanı bulamayan kadınlar için bir çalışma alanı olmaktadır. Ev eksenli çalışma ataerkil bakış açısının, cinsiyetçi iş bölümünün etkili olduğu bir istihdam alanıdır. Ataerkil bakış açısı kadının dışarıda çalışmasına izin vermemektedir. Formel emek piyasasına giriş önünde engel olan bu duruma kadının çocuk bakmak ve ev içi işlerini yürütmekle yükümlü olması durumunun eklenmesi sonucunda kadın emeği atıl konumda kalmaktadır. Ataerkil değerler, cinsiyetçi roller, kamusal alandan dışlanma kadınları özel alana sıkıştırmıştır. Özel alanda kamusal alandan ve üretimden uzak kalan kadınlar maddi zorlukların ortaya çıkmasıyla bağımsız ev eksenli çalışmaya başlayarak üretime dahil olmaktadır. Ancak kadınların bağımsız ev eksenli çalışması sadece zorunluluktan kaynaklanan bir çalışma olmayıp aynı zamanda hobi amaçlı yapılan bir çalışmadır.

Ev eksenli çalışma kayıt dışılığın fazla olduğu bir alandır. Kadınların kayıtdışı olarak ev eksenli çalışmaları onların emeğinin ikincil konumda yer almasına ve görünmez kılınmasına neden olmaktadır. Ev eksenli çalışan kadınlar arasında yaptıkları el işlerini doğal görevleri olarak gören ve çalışmayı evde gerçekleştirdikleri için kendilerini çalışan olarak görmeyen kadınların da bulunması kayıtdışıyla birlikte emek piyasasında görünmez olan ev eksenli çalışanların kendilerini görünmez kılmalarına ve emeklerini değersizleştirmelerine yol açmaktadır. Ancak bu araştırmada bağımsız ev eksenli çalışan kadınların büyük bir kısmının anne ve eş rollerinin dışında çalışan olduklarının farkına vardıkları ortaya çıkmaktadır. Bu da kadınların kendi emeklerinin farkında olmaları açısından önemli görülmektedir.

Bu araştırmada ev eksenli çalışmanın kayıt dışı olmasının yanı sıra sosyal güvence sağlamayan bir çalışma türü olması, meslek olarak kabul edilmemesi, sağlık sorunlarına yol açabilmesi şeklinde olumsuzlukları karşımıza çıkmaktadır. Bu olumsuzlukların giderilmesi için ev eksenli çalışma çatısı altında yer alan kadınları ve onların sorunlarını ele alan çalışmalara ağırlık verilmeli, sorunların çözümüne yönelik sosyal politikalar belirlenmelidir. Ev eksenli çalışan kadınların toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklanan eşitsizliklerinin farkında olmaları için bilinçlendirme çalışmaları yapılmalıdır.

Bağımsız ev eksenli çalışma cinsiyete dayalı işbölümünün devamını sağlamaktadır. Kadınlar ev dışına çıkmadan çalışma etkinliğinde bulunurken, ev içi işlerinin üstüne el işleri de dahil olduğu için kadınların taşıdıkları yükler artmaktadır. Kadınların ev eksenli çalışmayı kabul etmeleri de ataerkil değerlerle çatışmalarına engel olmakta ve ataerkilliğin yeniden üretimine katkı sağlamaktadır.

Ev eksenli çalışma olumsuzlukları içinde barındırmasına rağmen kadınlara bazı avantajlar da sunmaktadır. Denizli El Emeği Pazarı kadınların ürünlerini satabildikleri, sosyalleşebildikleri bir mekandır. Bu Pazar, kadınların

ev içine sıkışmış yaşamlarını özgürleştirebilmekte, onların yeni arkadaşlar ve müşteriler edinerek sosyal yaşama katılmalarına olumlu bir katkıda bulunmaktadır. Kendi ürettikleri ürünlerin satışını yaparak bu işten gelir elde etmeleri kendilerine olan güvenlerini ve aile içi kararlara katılmalarını artırmaktadır. Bu bağlamda yerel yönetimlerin ev eksenli çalışanların yaptıkları ürünleri satabilecekleri mekanlar açması bunu kent halkına tanıtmaları önem taşımaktadır.

Kadınların toplumda güçlenmeleri için onların eğitim olanaklarından eşit ölçüde yararlandırılmaları ve nitelikli emek haline gelmelerinin sağlanması gerekmektedir. Kamusal alanda çalışma imkanı bulamayan kadınları da üretim etkinliğine dahil edebilmek için onların el becerilerini geliştirebilmeleri ve yaptıkları el işlerini piyasaya sunabilmelerini sağlayacak el sanatlarına dayalı mesleki kurslar açılmalıdır. Böylelikle bağımsız ev eksenli çalışma şekli ve bağımsız ev eksenli çalışan kadınlar kamusal alanda daha görünür kılınabilir.

KAYNAKÇA

- Aktaş, G. (2013). Ürettiğim Öyleyse Varım: Buldan'da Ev Eksenli Çalışan Kadınların Aile ve Toplumsal Yaşamda Görünmeyen Emegi, *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 5(1), 258-267.
- Amigurumi. (t.y.). 14 Eylül tarihinde <https://tr.wikipedia.org/wiki/Amigurumi> adresinden erişildi.
- Aslan, H. (2016). Ev-eksenli Çalışan Kadınların Sosyal ve Ekonomik Hayatlarına İlişkin Bir Saha Araştırması: Denizli İli Örneği, *Fe Dergi: Feminist Eleştiri*, 8(1), s. 69- 90.
- Aşkın, E.Ö. ve Aşkın, U. (2019). İşgücü Piyasasında Enformel Kadın İşgücü: Ev Eksenli Çalışan Kadınlara Yönelik Bir Araştırma, *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8 (Ek Sayı 1), 977-1001.
- Aydın, M. (2000). *Kurumlar Sosyolojisi*. Vadi Yayınları, Ankara.
- Çınar, S. (2009). *Ev Eksenli Çalışan Kadınların İlişki Ağları ve Bu İlişki Ağları ile İlgili Bir Alan Araştırması*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kocaeli Üniversitesi.
- DİSK Birleşik Metal İşçileri Sendikası. (2003). *Ev Eksenli Çalışanlar ve Örgütlenmeleri*. Birleşik Metal-İş Yayınları, İstanbul.
- Ecevit, Y. (2013). Emek, *Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları*, (Ed. Y. Ecevit ve N. Karkıner), 2. Baskı, Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2312, Eskişehir.
- Gelegen, D.G. (2001). Çalışma Yaşamında Kadın Olmak, *Türk Tabipleri Birliği Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi*, 2(5), 27-30.
- Hattatoğlu, D. (2000). Ev Eksenli Çalışan Kadınlar ve Sosyal Örgütlenme, *Birikim Dergisi*, Sayı: 140.
- Hattatoğlu Özbek, Z.D. (2000). *Evde Çalışan Kadınlar Arası Dayanışma Örgütlenme*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Mimar Sinan Üniversitesi.
- Kadın Çalışmaları Derneği ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Derneği. (2017). *Ev Eksenli Çalışmada Kayıtlı İstihdamın Teşviki Raporu ve Bir Model Önerisi*.
- Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü. (2014). *Türkiye'de Kadın İşgücü Profili ve İstatistiklerinin Analizi*. Duygu Matbaacılık, Ankara.
- Kocabaş, F., Besler, S. ve Canbey Özgüler, V. (2017). Ev Eksenli Çalışan Kadınlara Yönelik Niteliksel Bir Araştırma: Eskişehir El Sanatları Pazarı Örneği, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(18), 178-201.
- Lordoğlu, K. (1990). *Eve İş Verme Sistemi İçinde Kadın İşgücü Üzerine Bir Alan Araştırması*. Friedrich Ebert Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Sabbağ, Ç. ve Aksoy, E. (2011). Üniversite Öğrencileri Ve Çalışanların Boş Zaman Etkinlikleri: Adıyaman Örneği, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(4), 10-23.
- Şener, Ü. (2017). *Atölye Evler Projesi Ev Eksenli Çalışan Kadınlar: Adıyaman ve Kahramanmaraş Örneği*, Kadın Çalışmaları Derneği.
- Tokdemir, K. (2020). Ev Kadınlarının Ev-Eksenli Çalışma Deneyimleri: Gaziosmanpaşa İlçesi Örneği, *Uluslararası Yönetim ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(13), 160-175.

- Toksöz, G. (2007). İşgücü Piyasasının Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Analizi ve Bölgeler Arası Dengesizlikler, *Çalışma ve Toplum*, 2007/4, 57-79.
- Toksöz, G. ve Türkcan Özşuca. (2002). Enformel Sektörde İstihdamın ve İşgücünün Özellikleri. *İktisat Dergisi*, Ev Eksenli Çalışma Özel Sayısı, Sayı:430, 29-35.
- Turgut, E. (2006). *Enformelleşmiş İstihdam İçinde Kadın Emeği ve Ev Eksenli Çalışma*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi.
- Türkün, A. (2005). *Toplumsal Vicdanda Görünürlükten Kamusal Alanda Görünürlüğe: Ev-Eksenli Çalışan Kadınlar*. Almanak, Sosyal Araştırmalar Vakfı Yayınları, İstanbul.

Beyan ve Açıklamalar (Disclosure Statements)

1. Bu çalışmanın yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedirler (The authors of this article confirm that their work complies with the principles of research and publication ethics).
2. Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir (No potential conflict of interest was reported by the authors).
3. Bu çalışma, intihal tarama programı kullanılarak intihal taramasından geçirilmiştir (This article was screened for potential plagiarism using a plagiarism screening program).
4. Bu makale için etik kurul izni gerekmemektedir (Ethics committee permission is not required for this article).